YÛNUS EMRE KİTABI

(Yûnus Emre'nin Vefatının 700. Yılı Anısına)

Editörler

Mağfiret KEMAL YUNUSOĞLU, Sümbül Begüm YILDIZ

Yunus Emre VAROL

YÛNUS EMRE KİTABI

(Yûnus Emre'nin Vefatının 700. Yılı Anısına)

Editörler

Mağfiret KEMAL YUNUSOĞLU
Sümbül Begüm YILDIZ
Yunus Emre VAROL

Kitap Kapağı Görsel Tasarımı
Ümran AYHAN

İSTANBUL

2022

ISBN : 978-975-6319-72-7
eISBN : 978-975-6319-74-1
Yayın no : 171

YAYIN HAKLARI

Bu kitabın tüm yayın hakları saklıdır. Tanıtım amacıyla, kaynak göstermek şartıyla yapılacak kısa alıntılar dışında yayınevinden izin alınmadan çoğaltılamaz, yayınlanamaz ve dağıtılamaz.

AÇIKLAMA

Bu kitapta yer alan bölümlerde kullanılan kaynakların, görüşlerin, bulguların, sonuçların, tablo, şekil, resim ve her türlü içeriğin sorumluluğu yazarlarına aittir.

İÇİNDEKİLER

Takdim
Murat FERMAN..... 4

Takdim
Metin AYIŞIĞI..... 5

Önsöz
Mağfiret KEMAL YUNUSOĞLU..... 6

Gönülden Söyleyişleri ile Yunus Emre'nin Öğüt Verici Şiir Dünyası
Önder GÖÇGÜN..... 9

Yunus Emre'de Seyr ü Sülûkun Durakları
Mahmut KAPLAN..... 16

Derviş Yunus
İdris Güven KAYA..... 48

Kendi Gözüyle Vasf-ı Hâl-i Yunus Emre
Üzeyir ASLAN..... 57

Çağdaş Uygurcada Yunus Emre'nin Dilinden İzler
Mağfiret KEMAL YUNUSOĞLU..... 64

Bilgisel Açıdan Yunus Emre Dîvânı'ndaki Karşıt Kelimeler
Ali ŞEYLAN..... 74

Yabancı Dillerde Yayımlanan Yunus Emre Eserleri Bibliyografyası
Ayşen USLU..... 120

Yunus Emre'nin Şiirlerinde Deniz ve Deniz ile İlgili Unsurların Tasavvufî Bağlamda İncelenmesi
Hatice Aycan AYDOĞAN..... 128

Yunus Emre'nin Şiirlerinde Görülen Aşk İzleğine Anlambilimsel Bir Bakış
Kemal MUTLU..... 140

Yûnus Emre Dîvânı'nda "Gönül" Sözcüğü ile Kurulan Eşdizimler Üzerine Bir İnceleme
Sümbül Begüm YILDIZ 148

Yûnus Emre'nin Ardından: Himmet Efendi Üzerine Notlar ve Himmet-zâde Abdullah Efendi'nin İlâhiyyât'ı ile Himmet-zâde Bahâeddin Efendi'nin Şiirleri
Yunus Emre VAROL..... 157

KENDİ GÖZÜYLE VASF-I HÂL-İ YUNUS EMRE

Üzeyir ASLAN*

yûnus turdı girdi yola kamu gurbetleri bile
kendü cigerüm kanı-la vasf-ı hâlüm yazar oldum

Giriş

Yunus Emre (638/1240-720/1320?) 13. yüzyılın ikinci yarısı ile 14. yüzyılın ilk yarısında Anadolu'da yaşamış bir Türkmen dervişidir. Şiirleri Rumeli'den Balkanlara, Azerbaycan'dan Türkistan'a kadar Türkçenin konuşulduğu her coğrafyaya yayılmış, her kesim tarafından[1] sevilerek okunmuş ve dinlenmiştir.[2] Tarihi kişiliği menkıbelerle karışan Yunus Emre'nin çok sevilip benimsenmesi,[3] farklı coğrafyalarda mezar ve makamlarının ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Anadolu'da Eskişehir, Karaman, Aksaray, Bursa, Manisa, Ünye ve Sivas'ta; Azerbaycan'ın Gâh bölgesinde Yunus'a ait olduğu ileri sürülen mezar ve makamlar bulunmaktadır. Bugün Yunus'un mezarının Eskişehir-Yunus Emre Köyü (Sarıköy)'nde olduğu kabul edilmektedir.[4]

Yunus Emre, Anadolu'da Türkçenin edebî dil olarak tekamül etmesine çok büyük katkısı olan şairlerin başında gelmektedir. Yunus, Türkçe ile en güzel şiirleri ortaya koyan ilk şairdir denebilir. Ahmed-i Yesevî (öl. 562/1166) ile başlayan Türk tasavvuf şiir geleneğini özgün bir şekilde devam ettirmiş, sufi literatürünü Türkçeleştirmiş, kimi Arapça ve Farsça kökenli kelimeleri Türkçenin fonetiğine uydurmuştur.[5] Şiirlerindeki kelime ve ifadeler, onlara yüklediği mecazi manalar dönemine göre çok ileri bir merhaleyi gösterir.[6] Tasavvuf düşünce ve kültürünü "tam bir çoban saflığı ve temizliği ile", sade, akıcı ve duru bir Türkçe ile en içten söyleyişlerle dile getiren Yunus'un[7] hem Anadolu hem Rumeli coğrafyasında gelişen tekke edebiyatına tesiri çok büyük olmuştur.[8]

Yunus Emre, tasavvuf düşüncesini derinden idrak edip yaşamış, şiirlerindeki didaktik,[9] samimi, derinlikli ve akıcı üslubu ile bütün insanlığı ilahi aşka, kardeşliğe, merhamet ve

---

* Prof. Dr., Marmara Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü.

[1] Tahir Üzgör, *Yunus'tan Fuzulî'ye*, MVT Yayıncılık, İstanbul, 2011, s. 91.

[2] Mustafa Tatçı, "Yunus Emre", *TDVİA*, İstanbul, 2013, c. 43, s. 600-606.

[3] Önder Göçgün, *Türk Tasavvuf Şiiri*, Günce Yayınları, Ankara, 2019, s. 96.

[4] Mustafa Tatçı, "Yunus Emre".

[5] Mustafa Tatçı, "Yunus Emre".

[6] Yunus'un şiir dilinin çağdaşlarının çok üstünde olduğu mesela Mevlana Celaleddin Rûmî (öl. 672/1273)'nin az sayıdaki Türkçe şiiri ile karşılaştırıldığında kolaylıkla görülebilir.

[7] Önder Göçgün, *a.g.e.*, s. 96.

[8] Mesela 16. yüzyılda yaşamış Rumelili bir şair olan Hayretî (öl. 941/1535)'nin aşağıdaki şiirinde Yunus'un etkisi açıkça görülebilir:

düşdüm garîblik ellere âh nedeyin deyü deyü
kalmışlara senden meded şâh n'edeyin deyü deyü

Bkz. Ferhat Musluoğlu, "Gazi Hüsrev Bey Kütüphanesi 1704 Nolu Hayretî Divanı Nüshasından Literatüre Katkılar", *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, 2021, S. 45, s. 150. Bir başka örnek, Abdul Dede (öl. ?):

evliyânuŋ nazarına mahrûm olmaz gelen kişi
girür ʿaşkuŋ bâzârına gerçege kul olan kişi

Osman Kufacı, "Millet Kütüphanesi Ali Emiri Manzum 543 Numaralı Şiir Mecmuası'ndaki Kaynaklarda Adı Geçmeyen Şairler ve Şiirleri", *Bir Devr-i Kadîm Efendisi Prof. Dr. Tahir Üzgör'e Armağan*, ed. Üzeyir Aslan, Hakan Taş ve Ömer Zülfe, Yayın Evi, Ankara, 2018, s. 565.

[9] Önder Göçgün, *a.g.e.*, 96.

şefkate çağırmış; insan olmanın, kendini bilmenin ve Allah'a ulaşmanın yollarını göstermiştir.[10] Bu özellikleri ile o "tekke tipi"nin timsalidir.[11]

Yunus'un tasavvuf düşüncesi Kur'an ve sünnete, ondan önce yaşamış sufilerin düşünce ve tasavvuf yolundaki tecrübelerine dayanmaktadır.[12] Onun ideal insan olarak (insân-ı kâmil) tavsif ve tasvir ettiği kişilerin başında Hz. Muhammed (öl. 11/632) gelmektedir. Hz. Muhammed'in şahsında insân-ı kâmil, ilahi aşk ile Allah'a ulaşmış, yaradılış gayesi olan ilahi ahlâk ile ahlâklanmıştır.[13]

Yunus Emre'nin yaşadığı dönemde Anadolu akıncı bir medeniyetten ekinci bir medeniyete geçiş sürecini yaşamaktaydı, dolayısıyla onun şiirlerinde bu sürecin izleri görülmektedir. Kimi şiirlerinde İslâm öncesi yuğ törenlerine ve Türk mezarlarına, Dede Korkud hikâyelerindeki genç kız tasvirlerine işaretler vardır.[14]

Yunus Emre, bakışını dış dünyaya yönelttiği şiirlerinde çevresini realist bir şekilde dile getirmiştir. İçe yöneldiği şiirlerinde ise kimi zaman birbirine zıt gibi görünen düşünceler ortaya koymuştur. Mesela ibadet temasının işlendiği aşağıdaki beyitte Müslümanlığın en önemli şartı olarak namazı gören şair:

Namâz kılmayana sen müsülmân dimegil
Hergiz müsülmân olmaz bagrı dönmişdür taşa (341/6)

Aşağıdaki beyitte ise ibadetin zahirinin önemli olmadığını ifade ediyor:

Zâhir suya banmadın el ayak deprenmedin
Baş sücûda inmedin kılınur tâᶜ âtumuz (116/3)

Birbirine zıt görünen böyle düşünceler Yunus Emre'nin manevi yolculuğundaki merhaleleri göstermektedir. Dinî emirlerin öneminin vurgulandığı ifadeler şairin şeriat merhalesini, zıt gibi görünenler ise onun tarikat merhalesini ortaya koyuyor;[15] yani şeriat merhalesinde iken şairin önceliği dinî emirler iken, şeriat merhalesinden tarikat merhalesine geçtiğinde önceliği şeklî ibadetler olmaktan çıkıyor. Manevi yolculuğun son merhalesi olan hakikat ve marifete ulaştığında ise şair artık Hallâc-ı Mansûr (öl. 309/922)'un "ene'l-Hak"[16] diye ifade ettiği fenâ fillâh makamında bulunuyor. Bu makamda bütün varlıklar birdir, mevcudatın kendine ait müstakil bir varlığı yoktur yani "vahdet-i mevcûd" söz konusudur. Bu makama "aşk" ile ulaşılır, seven de sevilen de birdir:

Biz sevdükᶜ âşık olduk sevildük maᶜ şûk olduk
Her dem yini dirlikde sizden kim usanası (382/3)

Bu merhalede iken cennet ve cehennemin kıymeti yoktur:

Cennet cennet didükleri bir ev ile birkaç hûrî
İsteyene virgil anı baŋa seni gerek seni (381/8)

---

[10] Mustafa Tatçı, "Yunus Emre".
[11] Tahir Üzgör, *a.g.e.*, 91.
[12] Mustafa Tatçı, "Yunus Emre".
[13] Mustafa Tatçı, "Yunus Emre".
[14] Tahir Üzgör, *a.g.e.*, s. 94.
[15] Tahir Üzgör, *a.g.e.*, s. 98.
[16] Mevlana Celaleddin Rûmî (öl. 672/1273)'ye göre "Ene'l-Hak" sözü "Ben yokum, hepsi O'dur." manasındadır. "Ben Hakk'ın kölesiyim." diyen kişi ise hem kendi varlığı hem de Hakk'ın varlığı olmak üzere iki varlığı kabul etmiş olur, bu da ikilik demektir. Bkz. Mevlâna, *Fîhi Mâfîh*, çev. Meliha Ülker Anbarcıoğlu, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1969, s. 68. Mevlana, "Hallâc'ın Hak ile dostluğu son haddine varınca kendi kendisinin düşmanı oldu ve kendisini yok ettirdi, 'ene'l-Hak' dedi, yani ben fena buldum, yok oldum, yalnız Hak kaldı, işte o kadar! Bu ancak alçakgönüllülüktür, kulluğun ve bendeliğin son haddidir. 'Sen yalnız Tanrı'sın, ben kulum' dersen bu iddia kibirdir, bununla sen kendi varlığını da ispat etmiş oluyorsun, böylece ikilik ortaya çıkıyor. Şu hâlde 'ene'l-Hak'ı Allah söylemiştir, zira O'ndan gayrı varlık yoktur." diyor. Bkz. Mevlâna, *a.g.e.*, s. 295. Hallâc'ın sözü "Ben Hakk'ın meclâsıyım, yani Allah beni yaratmakla kâinata tecelli etmiştir demektir ki burada şahıs mevzuubahis değildir, cins-i âdem kastedilmiştir." şeklinde de yorumlanmıştır. Bkz. Mahir İz, *Tasavvuf, Mahiyeti, Büyükleri ve Tarikatler* Kitabevi Yayınları, İstanbul, 1995, s. 144.

Biz bu çalışmamızda Yunus Emre'nin tarikat ve hakikat merhalesini işaret ettiğini düşündüğümüz vasf-ı hâliyle alakalı kavramlar üzerinde durduk. Bunun için özellikle divanındaki şiirlerin mahlas beyitlerine müracaat ettik ve şairin kendi adıyla birlikte zikrettiği kavramları tespit ettik. Buna göre Yûnus Emre kendisini en başta *miskîn* kavramı ile tavsif etmektedir. Yunus Emre'nin kendi adı ile birlikte zikrettiği bî-çâre, bî-haber, bî-karâr, zaîf, eksüklü, günâhlu, âciz, dertlü, kendü öğüdün tutmaz, kendü sözün tutmaz, kendüni bilmez vb. ifadelerin miskîn kavramını açıklayıcı mahiyette olduğunu düşünmekteyiz.

1. Kendi Gözüyle Vasf-ı Hâl-i Yunus Emre

Yunus Emre şiirlerinde kendi hâlini ifade etmek üzere miskîn, dervîş/fakîr, âşık, er, bî-çâre, bî-haber, bî-karâr, zaîf, âciz, eksüklü, günâhlu, dertlü, kendü öğüdün tutmaz, kendü sözün tutmaz, kendüni bilmez, içi yanar, ayaklara düşer, melâmetî, esrük, Tabduklu, esîr, ışklu, sever, evliya kapucısı, sultan kulı, derviş kulı ve miskîn kulı kavramlarını adı ile birlikte (adının önünde, sıfat olarak) kullanmaktadır.

Yunus Emre'nin kendisini en çok vasfettiği kavram *miskîn*dir.[17] Miskîn kelimesinin Akadcadan Ârâmîceye, oradan da Arapçaya geçtiği ileri sürülmüştür.[18] Kelime Arapça "aslâ bir nesneye mâlik olmayan fakîre denir, ʿ alâ-kavlin kifâyet mikdârı nesnesi olmayana denir; ... taklîl-i hareket yaʿ nî iʿ dâm-ı hareket maʿ nâsınadır. Ve miskîn ile fakîr beynini fark ėderler. ʿ İnde'l-baʿ z mü'ellifiŋ evvel taʿ rîfi üzeredir ki fakîriŋ hâli miskînden ahsendir. Ve miskîn, zelîl ve makhûr maʿ nâsınadır."[19] Miskîn hiçbir şeyi olmayandır,[20] ihtiyacın sükûna erdirdiği ve hareketini azalttığı kimsedir.[21] Uyuşuk, tembel, zavallı, hastalıklı, cüzzamlı kişiye de miskîn denir. Dinî bir kavram olarak zekât, ganimet, kefaret vb. konusunda hak sahibi olan, yardım yapılacak kimseyi ifade eder.[22] Miskîn, dilenmeyen yoksul kimsedir.[23]

Tasavvufta *miskîn*, Allah'tan başka hiçbir şeyi olmayan, yalnızca ona muhtaç olan ve ancak onun huzurunda rahata kavuşan,[24] varlık duygusundan sıyrılmış, varlığı yokluğa çevirmiş, kendisinde hiçbir varlık görmeyen,[25] mahviyet sahibi kimse olarak tarif edilmiştir.[26]

Yunus Emre'ye göre miskîn, heva ve heveslerini terk eden, nefsinin arzularına uymayan, kanaat sahibi kimsedir. Miskîn kibirli olmaz,[27] günahlarından dolayı yüzü gülmez, göz yaşı pınar olur, işi melamettir. İki cihanda yalnız Hakk'ı görür, Hakk'a sığınır, canını ona kurban eder. Bundan dolayı Hak miskîn olanı sever, yüzünü miskîne gösterecektir. Miskîn olanın öğreticisi bizzat Hak olduğundan sözü Hakk'ın sözüdür.

Yunus'a göre miskînlik günahları temizler, şöyle diyor:

Bu kamu günâhların yuyan miskînligimiş
Var yûnus sen miskîn ol gel tamaʿ uŋ yayın yas (119/5)

Yunus Emre'nin vasf-ı hâlini anlattığı bir diğer kavram *fakîr*dir. Fakîr (< Ar. fakr "yoksulluk") "şol kimsedir ki sedd-i ramak ėdecek kût u gıdâ bulur ola ve miskîn aslâ bir nesnesi olmaya. Fakîr, muhtâc ve gedâ ve miskîn zelîl ve hakîre denir, zillet ve hakâreti gerek

---

[17] Mustafa Tatçı, *Yunus Emre Divanı -Tenkitli Metin-*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1990. Divan'da miskin kavramının geçtiği şu beyitlere bakılabilir: 5-7, 13-6, 43-5, 47-7, 54-9, 63-7, 64-5, 73-9, 105-5, 119-5, 145-7, 161-5, 197-7, 230-7, 239-9, 246-5, 253-9, 280-9, 283-7, 285-5, 311-7, 371-9, 376-7, 378-11, 394-9. Yunus'ta *miskîn* kavramını farklı açıdan ele alan bir çalışma olarak bkz. Ayşegül Akdemir, "Miskinlik Dairesinde Devreden Bir Derviş: Yunus Emre", *Turkish Studies*, 2012, vol. 7/3, s. 97-113.

[18] Cengiz Kallek, "Miskin", *TDVİA*, İstanbul, 2005, c. 30, s. 183-184.

[19] Mütercim Asım Efendi, *el-Okyânûsu'l-Basît fî-Tercemeti'l-Kâmûsu'l-Muhît*, çev. Mustafa Koç ve Eyyüp Tanrıverdi, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, İstanbul, 2013, s. 5394.

[20] Zafer Erginli, *Metinlerle Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Kalem Yayınları, İstanbul, 2006, s. 226.

[21] Zafer Erginli, *a.g.e.*, s. 678.

[22] Cengiz Kallek, "Miskin".

[23] Cengiz Kallek, "Miskin".

[24] Zafer Erginli, *a.g.e.*, s. 226.

[25] Ethem Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, t.y., (www.turklib.com).

[26] Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Marifet Yayınları, İstanbul, 1996, s. 370.

[27] Kibirli olmamak, "vahdet-i vücud"u yani Allah'tan başka hiçbir şeyin mevcut olmadığını kabul etmek manasına da gelmektedir.

fakr u fâka sebebiyle ve gerek ahvâl-i sâ'ire sebebiyle olsun. İmâm Şâfiᶜ î[(öl. 204/820)'ye göre] fukarâ kötürüm ve muᶜ akkad olup aslâ bir hırfet ü sanᶜ atları olmayanlara, kezâlik gerçi ehl-i hırfet olup lakin hırfeti havâyic-i zarûriyyesini idare eylemez olanlara denir. Ve mesâkîn şol kimselere denir ki gerçi hırfetleri olup lakin nafaka-i ᶜ ayâline mugnî olmamakla su'âl eder olalar. Yahud fakîr kifâyet mikdarı maᶜ âşı olana ve miskîn aslâ nesnesi olmayana denir."[28] Fakr "tasaya ıtlak olunur, cânib manasındadır."[29] Tasavvufta *fakr* "Varlıktan kurtulup Allah'ta fani olmaktır. Fakr şerefli bir makamdır.[30] Mutasavvıflara 'fukarâ' denir, zira onlar mülklerden kendilerini boşaltmışlar, yani içlerinde malk mülk sevgisi bırakmamışlardır. Fakrın hakikati, kulun Allah'tan başka hiçbir şeye ihtiyaç duymamasıdır. Fakrın şekli, bütün sebeplerden uzaklaşmaktır. Fakirlerin en belirgin özelliği şudur: Onlar yoklukta feryad etmez, sızlanmaz ve sükûnetlerini korurlar, ellerine bir şey geçince de onu başkasına verirler, başkalarını kendi nefislerine tercih ederler. Fakr, manevi ihtiyaçlılık hâlidir. Nazari olan mevhum varlığını terk eden (efʿâl, sıfât ve zâtını) Hak'ta fani kılan kimse hakiki fakra ulaşmış kişidir, böyle birinin ne kadar malı olursa olsun hiçbirine gönül bağlamaz, böyle birinin malı cebindedir, gönlünde değildir. *Fakîr,* fenâ fi'llâh makamındadır. Kişinin kendinde gördüğü her şeyi kendine değil Allah'a ait ve Allah tarafından olduğunu bilmesi ve bu bilinci kuvvetle taşır hâle gelmesidir. Sâlik bu durumda kendinde dünyevi ve uhrevi bir vücud görmez."[31]

Sözlük ve terim manalarına bakıldığında *fakîr* ve *miskîn* kavramları neredeyse benzer şekilde tarif edilmekte; hatta biribirinin yerine kullanılabilmektedir. Mütercim Asım'ın verdiği bilgiye göre fakîr ve miskîn kavramlarının yanına *muhtâc* ve *gedâ* da eklenebilir.

Yunus Emre aşağıdaki beyitte fakîr ile miskîni birbirinden ayırıyor:

Fakîrler miskînlikden çekdi elin
Göŋüller yıkuban heybetlü oldı (387/6)[32]

Yunus'un beytini fakîrlerin miskînlikten el çektikleri yani geçinebilecek miktarda mal sahibi oldukları, bundan dolayı da kibirlenerek miskînleri incittikleri şeklinde anlıyoruz.

Yunus Emre'nin kendisini tarif için kullandığı kavramlardan olan *dervîş* (< Fa.) "muhtaç, yoksul ve dilenci; her yönden Allah'a muhtaç olduğunun bilincinde olan kimse" demek olup İslâm coğrafyasında uzun süre *fakîr* ve *fakr* kelimelerinin yerine kullanılmış, zamanla mana genişlemesine uğramıştır.[33] Bugün herhangi bir tarikata doğrudan doğruya mensup olup hizmet eden kimseye derviş denmektedir. İlk zâhid ve sûfîler fakr ve fakîre büyük değer veriyorlardı. 3/9. yüzyıldan itibaren görülmeye başlayan tasavvuf hareketinin Irak ve Horasan olmak üzere iki merkezi bulunmaktaydı. Irak'taki tasavvuf mensuplarına "sufî", Horasan'dakilere "melamî/melametî" denmekteydi. Irak sufileri hem batın hem zahir dervişi iken Horasan melametîleri yalnız bâtın dervişiydi.[34] Aşağıdaki beyitte Yunus işinin melâmet olduğunu söylüyor, beyitten şairin kendisini "melametî"lerden saydığı düşünülebilir:

ᶜIşk çengine düşenüŋ melâmet olur işi
Anuŋ içün bed-nâmdur miskîn yûnusuŋ adı (371/9)

Yunus Emre'nin kendisinin Anadolulu olduğu kabul edilmekteyse de tarikattaki şeyhi Tapduk Emre'nin Horasan'dan Anadolu'ya geldiği tahmin edilmektedir. Tapduk Emre bir

---

[28] Mütercim Asım Efendi, *a.g.e.*, s. 2258.
[29] Mütercim Asım Efendi, *a.g.e.*, s. 2259.
[30] Hz. Muhammed'in "el-Fakru fahrî ve bihi eftahiru." (Fakr ile iftihar ederim.) hadisi, bkz. Mehmet Yılmaz, *Edebiyatımızda İslami Kaynaklı Sözler (Ansiklopedik Sözlük)* Enderun Kitabevi, İstanbul, 1992, s. 49. ve "el-Fakîr ilâ-Rabbihi'l-kadîr." (Fakir, Allah'ın lutf u atıfetine her vechile muhtaç.) gibi sözler fakr ve fakîrin önemine binaen söylenmiş olmakla birlikte halk arasında "yoksul" manasında kullanılmıştır; oysa bu manadaki "Fakîrlik (yoksulluk) iki cihanda yüz karasıdır." Mahir İz, *a.g.e.*, s. 136-38.
[31] Cebecioğlu, *a.g.e.*; Mehmet Ali Aynî, *Tasavvuf Tarihi*, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2000, s. 205.
[32] Mustafa Tatçı, *Yunus Emre Divanı -Tenkitli Metin-*, s. 389. Canan Durmaz, *Yunus Emre Divanı'nda ve Risâletü'n-Nushiyye'de Kelime Grupları ve Söz Varlığı*, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya, 2008, s. 433. Süleyman Uludağ, "Fakr", *TDVİA*, İstanbul, 1995, c. 12, s. 122-124; Osman Eskicioğlu, "Fakir", *TDVİA*, İstanbul, 1995, c. 12, s. 129-131.
[33] Mehmet Ali Aynî, *a.g.e.*, 204.
[34] Tahsin Yazıcı, "Derviş", *TDVİA*, İstanbul, 1994, c. 9, s. 188-190.

Babaî-Haydarî dervişidir,[35] böylece Yunus manevi yolculuğunda Irak sufilerine değil, Horasan erenlerine/melamîlerine[36] bağlıdır diyebiliriz.

Dervişlerin özelliklerinden biri de gezgin olmalarıydı. Yunus Emre de şehirler dolaşmıştır:

Hey emrem yûnus bî-çâre bulınmaz derdüŋe çâre
Var imdi gez şârdan şâra şöyle garîb bencileyin (277/7)

Yunus, derviş olabilmeyi arzu etmektedir:

Eger virürlerse emân kullugum olmadı tamâm
İy bî-çâre yûnus hemân dervîş olabilsem dervîş (123/7)

Yunus Emre'nin kendi hâlini vasfetmek üzere zikrettiği kavramlardan bir diğeri *âşık*tır.[37] Aşağıdaki beyitte şairin *âşık*ı *miskîn* ile bir tuttuğu görülmektedir:

Yûnus sen ʿâşık-ısaŋ aduŋı miskîn kogıl
Cümlesinden ihtiyâr miskînlikde buldum ben (280/9)

Yunus'a göre âşıklığın şartı miskîn olmaktır; dolayısıyla miskîn olamayan âşık da olamaz. Yunus miskîn olduğuna göre aşk eridir de:

Yûnus erdür nihâyetsüz ʿışk andan dahı gâyetsüz
Ne gâyet var ne nihâyet kamusı bir hazret olur (45/9)

Yunus Emre'nin vasf-ı hâlini niteleyen kavramlardan olan *bî-çâre*[38] "oŋulmaz, oŋmaz, bî-ʿ ilâc, çâresiz, dermânsız, bî-dermân, zevâllü, fakîr, miskîn, şakî, derdümend, müstemend, âfetlü, zelîl, nâ-murâd, hakîr, dervîş, siyâh-rûz, bed-hâl"[39] manalarındadır. Bu kavramın divanda miskîn, dervîş, garîb, âvâre, 'uryân, âşık, günahı çok ve zaîf kavramları ile bir arada kullanıldığı görülmektedir:

İy bî-çâre miskîn yûnus günâhuŋ çok n'eyleyesin
Sıgındum ol allâhuma didi hem ʿavf kılam diyü (285/5)

Ben yûnus-ı bî-çâreyem başdan ayağa yâreyem
Dost ilinde âvâreyem gel gör beni ʿışk n'eyledi (404/9)

Bî-çâre zaʿîf yûnus neye hased idersin
Kamu esbâbuŋı döküp ʿuryân olasın bir gün (229/5)

Yunus Emre'nin şiirlerinde *bî-çâre* ile mana bakımından yakınlık kurabileceğimiz ayağa düşmüş,[40] garîb, âvâre, 'uryân, günahı çok, eksüklü/günahlu,[41] zaîf,[42] âciz,[43] bed-nâm,[44]

---

[35] Haşim Şahin, "Tapduk Emre", *TDVİA*, İstanbul, 2011, c. 40, s. 12-13.
[36] Melametîler hayrı dışına vurmayan, şerri de içinde gizlemeyen kimselerdir. Onlara göre ahlakın şartı budur ve buna son derecede önem vermek gerekir. Bu sebeple riyadan çok korkarlar. Bununla birlikte bütün salih amellere, farzlara ve nafilelere sımsıkı yapışmayı tarikatın gereklerinden sayarlar. Bkz. Mehmet Ali Aynî, *a.g.e.*, s. 204. Melametîlerin bu özelliği Yunus için de geçerlidir denebilir.
[37] Aşk ve âşığa dair başka beyitler için bkz. Divan: 1-8, 1-10, 2-9, 7-9, 52-7, 60-7, 68-5, 73-9, 75-5, 78-7, 139-7, 145-7, 214-9, 289-9, 338-9, 350-7, 408-7. Yunus, "sever" kavramını da kullanıyor: 3-13, 139-7, 348-9, 369-9.
[38] Divan'da *bî-çare* kavramı bazen *miskîn* ile birlikte bazen de müstakil olarak geçmektedir: 93-7, 95-13, 123-7, 130-9, 229-5, 258-9, 277-7, 285-5, 325-7, 404-9. Bkz. Mustafa Tatçı, *Yunus Emre Divanı -Tenkitli Metin-*; Hüsna Kavaklıçeşme-Kotan, *Yunus Emre Divanı'nın Söz Dizimi*, Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, 2015.
[39] Mertol Tulum, *XVII. Yüzyıl Türkçesi ve Söz Varlığı*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2011, s. 418-419.
[40] Divan: 30-5
[41] Divan: 21-7, 186-7.
[42] Divan: 200-7, 229-5.
[43] Divan: 236-7
[44] Divan. 371-9

delü/mecnûn,[45] sayru, dertlü,[46] esrük,[47] bî-haber,[48] bî-karâr,[49] esîr,[50] ışklu[51] ve sever[52] ifadeleri de görülmektedir.

Yunus Emre kendisi için "ögüdün/sözün tutmaz",[53] "kendü hâlini bilmez"[54] diyor:

Yûnus bilmez kendü hâlin hak çalap söyledür dilin
Bir niçesi yiŋi gelin ak teleme yüzler yatur (82/9)

Yûnus sözüŋ kime dirsin yâ kimüŋ kaygusın yirsin
Nasîhat halka eylersin yâ özüŋ neye tutmazsın (235/9)

Yunus "derviş kulu",[55] "miskîn kulu",[56] "sultân kulu",[57] "yâr kulu",[58] "erenler eteğin tutar",[59] "evliya kapucısı"[60] gibi ifadelerle şeyhini kasdetmektedir. Aşağıdaki beyitte ise şeyhi Tabduk'un adını doğrudan zikrediyor:

Şeyh ü dânişmend ü velî cümlesi birdür er yolı
Yûnusdur dervîşler kulı tabduk gibi serveri var (27/7)[61]

Değerlendirme

Şiirlerine göre Yunus Emre kendi hâlini *miskîn* olarak ifade ediyor. Yine Yunus'a göre miskînlik, âşıklığın temel şartıdır; miskîn olmayan, âşık olamaz. Miskîn heva heveslerini terk etmiştir, nefsine uymaz, kanaat sahibidir, büyüklenmez. Günahları sebebiyle yüzü hiçbir zaman gülmez, devamlı ağlar. İşi melâmettir. Sürekli bâtınını tezkiye ile meşguldur. Bir mücadele hâlinde olduğundan kendisini ayıplar; nefsini halka verdiği nasihati tutmamakla, kendini bilmemekle suçlar. İki cihanda yalnız Hakk'ı görür, Hakk'ta fani olmuştur. Miskîn, Hakk'ın sevdiği kuldur, miskîn'in sözü Hakk'ın sözüdür. Miskîn, fakîr ile aynı özellikleri taşımakla birlikte ondan daha üstündür. Fakîrin geçinecek kadar malı varken miskînin Allah'tan başka hiçbir şeyi ve kimsesi yoktur. Miskîn, fakîr ve dervîş kavramlarını kapsayıcı mahiyette olduğundan bu iki kavram ile miskîn kasdedilir. Miskîn, tasavvufi terbiyenin gereklerinden sayılan seyahati ihmâl etmez; o gezgin bir derviştir, şehirler dolaşır, zira kararsızdır, bir yerde sâkin olamaz. Miskînin bu dünyada derdinin çaresi yoktur, onulmaz, iyileşmez, çaresizdir. Miskîn gariptir, zayıftır, muradına eremez, hakir ve zelildir. Uryandır, zavallıdır, ayağa düşmüştür. Aklı başında değildir, zira akıl bağından kurtulmuştur; deli, mecnun, hasta ve dertlidir. Hakikatten habersizdir, zira dünya gaflet yeridir. Gafletten kurtulmak için ölmeden önce ölmek gerekir. Miskîn olan aşkı sever, aşk sarhoşu olur. Miskîn, velilerin kapıcısı; dostun, yarin, mürşidin kuludur.

Sonuç

Yunus Emre'nin kendisini tarif ettiği asli kavram *miskîn*dir. *Miskîn* aynı zamanda *fakîr, dervîş, âşık* ve *er* kavramlarını da ihtiva etmektedir. Ayağa düşmüş, garîb, âvâre, 'uryân,

---

[45] Divan: 177-9, 303-7, 393-5.
[46] Divan: 108-5, 255-9, 274-5, 275-7.
[47] Divan: 188-7, 249-5, 270-7, 391-5.
[48] Divan: 39-9
[49] Divan: 338-9, 400-5.
[50] Divan: 20-11
[51] Divan: 145-7
[52] Divan: 3-13, 139-7, 348-9, 369-9.
[53] Divan: 22-7, 122-9, 235-9.
[54] Divan: 82-9
[55] Divan: 27-7
[56] Divan: 47-7
[57] Divan: 31-7
[58] Divan: 240-5
[59] Divan: 108-5
[60] Divan: 128-7
[61] Ayrıca bk. Divan: 120-5, 163-7. Bu beyitlerde şair kendisini "Tabduk Yûnus, Tabduklu Yûnus" şeklinde takdim ediyor.

günahı çok, eksüklü/günahlu, zaîf, âciz, bed-nâm, delü/mecnûn, sayru, bî-çâre, dertlü, esrük, kendi öğüdünü tutmaz, kendini bilmez, *bî-haber, bî-karâr, esîr, ışklu* ve *sever* kavramları ise *miskîn*i açıklayıcı mahiyettedir.

Kaynaklar

Akdemir, Ayşegül (2012). "Miskinlik Dairesinde Devreden Bir Derviş: Yunus Emre". *Turkish Studies*, vol. 7/3, s. 97-113.

Aynî, Mehmet Ali (2000). *Tasavvuf Tarihi*, Kitabevi Yayınları, İstanbul.

Cebecioğlu, Ethem. *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, t.y. (www.turklib.com).

Durmaz, Canan (2008). *Yunus Emre Divanı'nda ve Risâletü'n-Nushiyye'de Kelime Grupları ve Söz Varlığı*, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.

Erginli, Zafer (2006). *Metinlerle Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Kalem Yayınları, İstanbul.

Eskicioğlu, Osman (1995). "Fakir", *TDVİA*, İstanbul, c. 12, s. 129-131.

Göçgün, Önder (2019). *Türk Tasavvuf Şiiri*, Günce Yayınları, Ankara, 2019.

İz, Mahir (1995). *Tasavvuf, Mahiyeti, Büyükleri ve Tarikatler*, Kitabevi Yayınları, İstanbul.

Kallek, Cengiz (2005). "Miskin". *TDVİA*, İstanbul, c. 30, s. 183-184.

Kavaklıçeşme-Kotan, Hüsna (2015). *Yunus Emre Divanı'nın Söz Dizimi*, Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.

Kufacı, Osman (2018). "Millet Kütüphanesi Ali Emiri Manzum 543 Numaralı Şiir Mecmuası'ndaki Kaynaklarda Adı Geçmeyen Şairler ve Şiirleri", *Bir Devr-i Kadîm Efendisi Prof. Dr. Tahir Üzgör'e Armağan*, ed. Üzeyir Aslan, Hakan Taş, ve Ömer Zülfe, Yayın Evi, Ankara, s. 557-578.

Mevlâna (1969). *Fîhi Mâfîh*. çev. Meliha Ülker Anbarcıoğlu, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.

Musluoğlu, Ferhat (2021). "Gazi Hüsrev Bey Kütüphanesi 1704 Nolu Hayretî Divanı Nüshasından Literatüre Katkılar". *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, S. 45, s. 123-54.

Mütercim Asım Efendi (2013). *el-Okyânûsu'l-Basît fî-Tercemeti'l-Kâmûsu'l-Muhît*, çev. Mustafa Koç ve Eyyüp Tanrıverdi, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, İstanbul.

Şahin, Haşim (2011). "Tapduk Emre". *TDVİA*, İstanbul, c. 40, s. 12-13.

Tatçı, Mustafa (2013). "Yunus Emre", *TDVİA*, İstanbul, c. 43, s. 600-606.

Tatçı, Mustafa (1990). *Yunus Emre Divanı -Tenkitli Metin-*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.

Tulum, Mertol (2011). *XVII. Yüzyıl Türkçesi ve Söz Varlığı*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Uludağ, Süleyman (1995). "Fakr", *TDVİA*, İstanbul, c. 12, s. 132-134.

Uludağ, Süleyman (1996). *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Marifet Yayınları, İstanbul.

Üzgör, Tahir (2011). *Yunus'tan Fuzulî'ye*, MVT Yayıncılık, İstanbul.

Yazıcı, Tahsin (1994). "Derviş", *TDVİA*, İstanbul, c. 9, s. 188-190.

Yılmaz, Mehmet (1992). *Edebiyatımızda İslami Kaynaklı Sözler (Ansiklopedik Sözlük)*, Enderun Kitabevi, İstanbul.

Toplumların tarihinde bir ulusun millet olduğunu kanıtlayan, onun köklerini, kültür özelliğini, dünya görüşünü ve düşünce tarzını temsil eden; o toplumun kültürünün var olmasında ve yaşamasında eşsiz katkılar sunan, dolayısıyla, o ulusun gönlüne nakşolan, kendinden sonra da ulusun kültür tarihine yön veren ve derin izler bırakan nadir ve büyük insanları olur. Yunus Emre, tam da böyle bir insandır. Yunus Emre, Oğuz lehçesinin edebî dilinin şekillenmesinde bayrağı taşımış, kendi döneminde benimsenen yabancı dillere karşı anadiline olan sonsuz sevgisi ve güveniyle ona bağlı kalmış ve onu yüceltmiştir. Kaşgarlı Mahmut, Yusuf Has Hacip ve Nevayî gibi Türk diline olan aşkını şiirlerinde, beyitlerinde dile getirmiştir. Çok sade ifadelerle Türkçenin derin manalar ifade etmedeki gücünü ortaya koymuş, Batı Türkçesinin bir edebî dil ve tasavvuf dili olmasını sağlamıştır.

Elinizdeki **Yunus Emre Kitabı** çoğunluk 11 akademisyenin makalelerinden oluşmaktadır. Bu kitapta yer alan yazılar, Yunus Emre'nin eserleri üzerinde çalışmaları bulunan hocalarımızla onun eserlerinden etkilenen, bilen ve öğrenen araştırmacıların yazılarından oluşmaktadır. Makaleler farklı konulara değinmekle birlikte, Yunus Emre'nin düşünce ve diliyle ilgili daha önce ele alınmayan önemli yönlerine ilk defa dikkat çekmektedir.

BEYKENT ÜNİVERSİTESİ
25.Yıl

Ayazağa - Maslak Yerleşkesi
Ayazağa - Sarıyer / İST. **Faks:** 0212 289 64 90

Beylikdüzü Yerleşkesi
Beykent - Büyükçekmece / İST. **Faks:** 0212 872 28 30

Hadımköy Yerleşkesi
Akçaburgaz Mevkii - Esenyurt / İST

Taksim Yerleşkesi
Sıraselviler - Beyoğlu / İST. **Faks:** 0212 243 02 78

/BeykentUnv /BeykentUnv /BeykentUnv

Beykent Üniversitesi Çağrı Merkezi

444 1997